

Realism și identitate literară în spațiul slav central și sud-estic

Ciprian NIȚIȘOR

Doctor în filologie

E-mail: ciprian6200@yahoo.com

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-1572-004X>

Universitatea din București, România

Realism and Literary Identity in Central and South-Eastern Slavic Literatures

La începutul anului 2025, editura Pro Universitaria a publicat sub coordonarea Cameliei Dinu o monografie intitulată *Realismul în literaturile slave din Europa Centrală și de Sud-Est* (București, Pro Universitaria, 2025, 278 p., ISBN 978-606-26-2044-8.). Volumul vine în completarea monografiei *Simbolismul în literaturile slave*, apărute cu cinci ani mai devreme la aceeași editură. Urmărind modul în care realismul se dezvoltă în fiecare dintre spațiile literare propuse, descoperim atât similitudini remarcabile, cât și diferențe originale.

Realismul bulgar, subliniază Livia-Maria Nistor, s-a conturat sub influența luptei de eliberare de sub Imperiul Otoman, încheiată în 1878. Această perioadă coincide cu tranziția de la o literatură romantică, axată pe cultul eroului, către una realistă. Printre reprezentatii de marcă ai acestei orientări se numără Liuben Karavelov, revoluționar și întemeietor al realismului bulgar, Ivan Vazov, considerat patriarhul literaturii bulgare, și Aleko Konstantinov. Fie că demască demagogia politică, așa cum face Ivan Vazov în nuvela *Candidat pentru „hamam”*, sau satirizează societatea burgheză din Balcani prin crearea personajului *Bai Ganiu*, în cazul lui Aleko Konstantinov, realismul bulgar urmărește apropierea de valorile europene percepute drept un reper pentru statul bulgar recent eliberat.

Realismul ceh, arată Anca Irina Ionescu, s-a aflat într-o strânsă conexiune cu procesul de uniune și trezire națională, fiind totodată direct influențat de literatura rusă și de curentul panslavist, ajuns la apogeu în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Printre repererele esențiale ale acestei mișcări se numără edificarea unui teatru național, inaugurat în 1881, ca urmare a numeroase colecte publice, precum și eliberarea presei de sub rigorile cenzurii specifice perioadei 1849-1859, în care baronul Alexander von Bach a deținut funcția de ministru de interne în Imperiul Habsburgic. Printre reprezentanții de marcă ai realismului ceh se numără Karel Havlíček Borovský, care a locuit o bună perioadă la Moscova și a publicat impresii de călătorie despre realitatea rusească a epocii, Božena Němcová, autoarea romanului *Bunicuța* (1855), Jan Neruda și Karolina Světlá, întemeietoarea romanului ceh.

Realismul a pătruns în literatura croată cu aproape o jumătate de veac mai târziu decât în cea europeană, evidențiază Maria Lațhici. Puternic influențat de opera lui Turgheniev, realismul în acest spațiu s-a concentrat pe ilustrarea greutăților vieții cotidiene, a opoziției dintre sat și oraș reflectată în destinul copiilor de țărani trimiși la școlile urbane, a degradării valorilor morale în contextul noilor relații sociale, precum și a declinului nobilimii. În funcție de perspectivă, se disting două etape: realismul critic, specific anilor '80 ai secolului al XIX-lea și realismul poetic sau psihologic, caracteristic deceniului următor. Principalii reprezentanți sunt Eugen Kumičić, Vjenceslav Novak, Ante Kovačić sau Josip Kozarac.

Realismul polonez, punctează Constantin Geambașu, a fost marcat, pe de o parte, de efortul de eliberare de sub imperiile țarist, austro-ungar și prusac, iar pe de altă parte, din punct de vedere ideologic, de pozitivismul promovat de Auguste Comte. Asemenea celorlalte spații slave, realismul a înlocuit romantismul, însă, spre deosebire de acestea, a avut un moment de debut bine delimitat în timp: Insurecția poloneză din ianuarie 1863, reprimată de armata țaristă. Prima figură importantă a realismului polonez este Eliza Orzeszkowa, autoarea romanului *Pe malurile Niemenului* (1888), în care se remarcă interesul pentru viața rurală, pentru clasele defavorizate și relația dintre diferitele clase sociale și generații. Pe acest fundal, autoarea adoptă o poziție moralizatoare, urmărind conduita personajelor și manifestarea răului. Bolesław Prus surprinde, în romanul *Păpușa* (1890), viața burgheziei poloneze din Varșovia, în contextul evenimentelor din anii 1848-1849 și a anilor '70 ai secolului al XIX-lea. Henryk Sienkiewicz rămâne, totuși, cel mai cunoscut scriitor polonez din această perioadă. Inspirându-se din istoria națională, el abordează în trilogia *Prin foc și sabie*, *Potopul* și *Pan Wołodyjowski*, teme precum onoarea, loialitatea, iubirea, reluate și în romanul *Quo vadis*, alături de motivele sacrificiului, eroismului și credinței.

Realismul sârb, arată Anca-Maria Bercaru, debutează la sfârșitul anilor '60 ai secolului al XIX-lea și durează până la finele primei decade a secolului al XX-lea, parcurgând trei faze de dezvoltare estetică: faza romantică (Jakov Ignjatović, Stjepan Mitrov Ljubiša), faza clasică (Milovan Glišić, Laza K. Lazarević, Janko Veselinović, Radoje Domanović) și faza modernistă (Borisav Stanković, Ivo Ćipiko, Petar Kočić).

Prima și ultima dintre aceste etape marchează zone de interferență între romantism și realism, respectiv între realism și modernism. În ceea ce privește tematica abordată, critica literară face frecvent referire la realismul idilic, care portretizează societatea patriarhală sârbă (Janko Veselinović), la realismul social cu tentă critică sau satirică, orientat spre analiza și contestarea moravurilor în societatea contemporană autorilor și avându-l ca principal exponent pe Milovan Glišić, precum și la realismul psihologic reprezentat de Laza Lazarević, Svetolik Ranković și Borisav Stanković.

În capitolul final al lucrării, *Diversitate și convergență. O analiză comparativă a realismului în literaturile bulgară, cehă, croată, polonă și sârbă*, Camelia Dinu realizează o analiză comparativă a unor opere reprezentative aparținând principalilor reprezentanți ai literaturilor slave, evidențiind atât punctele de convergență, cât și particularitățile naționale și individuale ale autorilor studiați.

Volumul își propune și reușește să introducă cititorul neinițiat în acest domeniu, oferind totodată specialiștilor o bogăție de informații și noi perspective de lectură. Realismul este un curent care surprinde și oglindește lumea de sfârșit de secol XIX – început de secol XX, aflată în continuă schimbare. În pofida numeroaselor trăsături estetice comune, realismul s-a adaptat realităților locale, creând astfel variațiuni artistice originale. Realismul literar poate fi imaginat sub forma unei piramide: în vârf se află trăsăturile fundamentale ale curentului, la nivel median – specificul local al fiecăreia dintre regiuni, determinat de contextul istoric, iar spre baza piramidei aceste particularități se diversifică în funcție de temele abordate și de originalitatea fiecărui autor în parte.

Primit: 04.02.2026

Acceptat: 22.05.2026